

YENİ KAPİTALİZMİN ÇELİŞKİLERİ BAĞLAMINDA YAŞAM KOÇLUĞU MESLEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Yrd. Doç. Dr. Selin ÖNEN
Fatih Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü

ÖZ

Bireye ve rasyonel düşünceye yapılan vurgu Aydınlanma dönemiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Fakat günümüzün dünyasında yapısal sosyal engeller karşısında birey baskı altında kalmaktadır. Nitekim bunlar evrensel değerler ve anlamların kayboluşu, iş yaşamında risk almaya zorunlu kalmak yoluyla artan huzursuzluk, bireylerin ruhsal bütünlüğünün zarar görmesi şeklinde gözlenebilir. Modernite ve kapitalizmin yeni biçimleri bireyler üzerinde aşındırıcı etkiler yaratırken, aynı zamanda çözümler de yine aynı dinamiklere içkindir. Nitekim bu dinamikler, neoliberalizmin homo economicus' u inşa etme çabası olarak yaşam koçluğu mesleğinde de görülebilir. Yaşam koçluğu yeni bir meslek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da son 10-15 yılda ortaya çıkmış ve Türkiye'ye de küreselleşmenin etkisiyle yayılmıştır. Bu mesleğin eğitime yönelik ulus-devleti aşan uluslararası yaşam koçluğu sertifika programlarıyla desteklenen yeni bir piyasa oluşmuştur. Bu çalışma, sosyal değişimler ve bireylerin beklentisine karşılık yeni bir meslek olan yaşam koçluğunu değerlendirmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni kapitalizm, yaşam koçluğu, profesyoneller, esneklik, risk toplumu, neoliberalizm, işletmecilik.

THE EVALUATION OF LIFE COACHING PROFESSION IN TERMS OF NEW CAPITALISM'S DILEMMAS

ABSTRACT

The emphasis on the individual and rational mind appeared in the age of Enlightenment. However, today in our world there are fundamental social challenges suppressing the individual which can be observed along with the growing restlessness, the damaging of spiritual coherence of the individuals through forcing them to take risk in their working life and loss of universal values and meanings. Modernity and new forms of capitalism create such corrosive effects on the individual, while remedies are inherent in the same dynamics. Hence, these dynamics can be seen through a life coaching profession, which is an effort of neoliberalism in building up homo

¹ Makalenin geliş tarihi: 21.06.2014

Makalenin kabul tarihi: 19.01.2015

economicus. Life coaching as a new profession appeared in the United States and Europe within the last 10-15 years and also has been expanded in Turkey with the effect of the globalization. Intended for the training of this profession, a new market has come into existence which is supported by international life coaching certificate programs which exceed nation-state. This study tries to evaluate life coaching as a new profession in response to societal changes and individuals' expectation.

Keywords: *New capitalism, life coaching, professionals, flexibility, risk society, neoliberalism, managerialism.*

1. GİRİŞ

“*[P]rofesyonel uzmanın inandırıcılığı, endüstriyel sistemin Aşil topuğudur.*”

Ivan Illich, İşsizlik Hakkı

Profesyonel koçluk türdeş alanlı (*cross disciplinary*) bir meslek olarak kabul edilirken, temel amacı mutluluğu arttırmak, performansı iyileştirmek ve bireysel ve kurumsal değişmeyi sağlayabilmektir. (Grant, 2005:1). Yaşam koçluğu bir meslek olarak 1980'lerde spor koçluğu ve iş koçluğunun çalışma alanının genişlemesi sonucunda Batı'da ortaya çıkmaya başlamıştır. Yaşam koçluğunun etki alanları iş koçluğundan aileye, finansal yönetimden sağlığa, kişisel gelişimden hobilere, ilişkilerden ruhsallığa ve spora kadar çok geniş bir alanı kapsayabilmektedir². Koçluk üç kategoride tanımlanmaktadır: yönetici koçluğu, işyeri koçluğu ve yaşam koçluğu (Grant, 2005). Yönetici koçluk, stratejik planlama ve sunum tekniklerini geliştirmek, stres yönetimi, takım yönetimi ve liderlik gelişimi benzeri pek çok hizmeti içermektedir. İşyeri koçluğu, yönetici olmayan çalışanların bireysel yeteneklerini ve işyerindeki ihtiyaçlarını karşılamakla ilgilidir. Yaşam koçluğu ise sadece işyeriyle sınırlı olmayıp müşterilerin hayatlarını daha bütünsel bir şekilde değerlendirip yaşamda yapmak istediklerini sistematik olarak yapmalarına yardım etmeye yöneliktir. Genellikle temel konular iş/ev yaşamı dengesi, finansal konuları yönetmek ve yeni kariyer planlamaları geliştirmekle ilgilidir (Grant, 2005:2).

Koçluk üzerine yapılan çalışmalar genellikle davranışsal bilimler ve psikoloji disiplini etrafında incelenmesine (Grant, 2005; Grant 2006) rağmen sosyolojik olarak bu mesleğin tartışılmadığını, ayrıca Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı olduğunu görmekteyiz. Bu makale, yaşam koçluğu mesleğinin küreselleşme süreci ile birlikte Türkiye'de de son beş yılda yaygınlaşmasının nedenlerini, bireylerin ve toplumların yeni kapitalizmle birlikte dönüşmesini kuramsal bir tartışma çerçevesinde değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Yeni bir meslek olan yaşam koçluğunu tartışabilmek için öncelikle sosyolojik anlamda modern toplumda mesleklerin rollerine dair yaklaşımlardan İşlevselcilik ve Weberyan paradigma ve bu paradigmanın nasıl dönüştüğü ele alınacaktır. Burada mesleklerin toplumda nasıl bir işlev gördüğü, kime/kimlere

² <http://www.lifecoach-directory.org.uk/articles/main.html> (9 Eylül 2013)

veya neye hizmet ettiği tartışılacaktır. Daha sonra yeni bir mesleğin ortaya çıkmasında etkili olan makro koşullar tartışılacaktır. Bu tartışmada toplumların ve bireylerin yeni kapitalizmden nasıl etkilendiği, bu etkilenme sonucunda özellikle esnek rejim ve iş yaşamında maruz kaldıkları artan riskle birlikte bireylerin kısa süreli fragmanlar halinde yaşamaları sonucu karşılaştıkları problemlerin neoliberalizmle birlikte yeni uzmanlar aracılığıyla nasıl yeniden şekillendirildiği tartışılacaktır. Son olarak yaşam koçluğunun küresel ölçekte ve Türkiye’de nasıl yaygınlaştığı, işleyiş mekanizmaları ve neleri hedeflediği ele alınacaktır.

II. Meslekler ve Profesyonellere Yönelik Sosyolojik Yaklaşımlar

1930’lardan 1960’ların sonlarına kadar meslekler sosyolojisi, işlevselci teori çerçevesinde ele alınmış ve mesleklerin toplumu bir arada tutma işlevine dair rolleri bağlamında tartışılmıştır (Macdonald,1999:2; M.Lo,2005:382; Bissel&Traulsen,2005:190). İşlevselci yaklaşımıyla Durkheim, toplumsal dayanışmayı ve ahlaki açıdan ekonomik faaliyetleri düzenleyecek olan yargıçlar, askerler, avukatlar, rahiplerden oluşan mesleki grupları yani korporasyonları savunmuştur. Bu gruplaşmaların entelektüel ve ahlaki dayanışmayı geliştiren genel bir işlevi de olacaktır (Swingewood, 1998: 155-156).

Meslekleri sistematik olarak ilk çalışanlardan bir isim de Talcott Parsons’dur. Meslekleri toplum için gerekli olan faydalı ve sosyal işlevleri yerine getirenler olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda profesyonelleri modern toplumun yapısındaki en önemli başat öge olarak görmüştür. Parsons’a göre profesyoneller bilimsel ve rasyonel bilgiyi belirli durumlara uygulayarak, sosyal kontrol mekanizmaları yoluyla sosyal fonksiyonun gerçekleştirilmesini sağlarlar. Parsons’un işlevselci yaklaşımındaki temel nokta, profesyonellerin sosyal sistemin dengeli ve ilerleyici bir şekilde devam etmesini sağlayan kişileri temsil etmesidir (Bissel ve Trauls, 2005:190-192).

Öte yandan işlevselci yaklaşım, mesleklerin özüne dair parçalı ve kendine ait tanımlar ortaya çıkarırken başarısız olmuştur. İşlevselcilikten sonra yeni yaklaşım içerisinde düşünürler, mesleklerle ilgili Avrupa modernitesine geçişte uzmanlaşmayı bağımsız bir süreçten ziyade makro tarihin parçası olarak değerlendirmişlerdir. 1970’lerin sonu ve 1980’lerin başında meslekler sosyolojisindeki paradigma değişikliğiyle birlikte ekonomi politik ağırlık kazanmış, meslekler modern devlet ve kapitalist piyasa arasındaki kurumsal ilişki çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır. Bu kavramsallaştırmada Freidson meslekleri devlet ve piyasadan görece bağımsız ele alırken, Larson mesleklerin sermaye ve yönetici elitler için bir araca dönüştüğünü ifade etmektedir (M.Lo, 2005: 382-383). Larson³ ve Freidson gibi düşünürler tarafından geliştirilen bu

³ Larson’ un, *Rise of Professionalism* [Uzmanlığın Yükselişi] kitabına (1977) yönelik olarak Freidson, Marxist ve Weberyan analizin birlikte kullanıldığını düşünmektedir.

kavramsallaştırmalar neo-Weberian yaklaşım içerisinde değerlendirilmekte olup aktörlerin, stratejik güç ilişkilerinin ve mesleğin kurumsallaşmasıyla ilgili bilgilerin ulusal ölçekte kapsamlı bir analiz yapılmasını sağlamaktadır (Faulconbridge ve Muzio, 2011: 136).

Marksistler de 1960'lerden itibaren mesleklerle ilgili argümanlar geliştirmiş ve mesleklerin haksız bir elitizmi temsil etmesinin sınıfsal farklılığı keskinleştirdiğini ve mesleklerin kendilerini meşrulaştırarak profesyonel olmayanlar için fırsatların kısıtlanmasına neden olduğunu öne sürmüşlerdir (Bissel&Trauls; 2005:192). Profesyonelliğin toplumda normatif değer sistemi taşıyıcıları olarak görüldüklerine dair yaklaşım 80'lerin ortalarından itibaren radikal bir biçimde değişmiştir. Profesyonelliğin ideolojik olarak ele alındığı bu bakış açısında, "güçlü" mesleki grupların piyasayı ve kendi uzmanlık alanlarındaki diğer meslekleri kontrol ettiği, aynı zamanda devletler içinde kendi çıkar gruplarındaki kuruluşlarla düzenleyici anlaşmalar yapabildiği, bu şekilde devletler üzerinde de söz sahibi olabildiklerine yönelik yaklaşım Anglo-Amerikan toplumlarında hâkim olmaya başlamıştır. Araştırmalar özellikle tıp ve hukuk alanı üzerinde durmuştur (Evetts, 2003:401-402).

Moderniteye kurumlar bazında eleştiriler getiren Illich (2010) profesyonelleri⁴ çok sert bir şekilde eleştirerek, endüstriyel büyüme ile yoksulluğun nasıl modernleştirilmesine hizmet ettiklerini tartışmaktadır. Günümüz endüstriyel toplumunda yaşam metalar etrafında kurulmaktadır. Illich'e göre modernleştirilmiş yoksulluk piyasa bağımlılığı getirmekte ve bu ancak belli bir eşikte ortaya çıkmaktadır. Modernleştirilmiş yoksulluk, hayal kırıklığı yaratan bir refah deneyimi olup etkilediği kişilerin özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını ellerinden alarak onları piyasaya bağımlı hale getirmektedir. Meta temelli bir toplumda paylaşılmaz bilgilerle donanmış profesyoneller de ihtiyaçları şekillendirerek piyasa iktidarını ebedileştirmekte ve meşrulaştırmaktadırlar. Kendisinin sözleriyle ifade edersek: "[i]leri endüstriyel toplum için yoksulluğun modernleştirilmesi insanların bir profesyonel tarafından onaylanmadığı sürece, herhangi bir bulgunun varlığını kabul edememesi anlamına geliyor. Bedensel bir rahatsızlık, bir terapistle bağımlı kalarak tıbbileştirilmediği sürece kabul edilemeyecek kadar tehditkâr kabul

Bu bağlamda Larson, mesleklerin kapitalist toplumun sınıf sistemine bağlı çıkar gruplarını temsil ettiğini belirtirken, profesyonelleşmeyi de toplumda sadece ekonomik konumlarını iyileştirmek için değil, sosyal statü ve prestiji artırmak için yapılan 'kollektif mobilite projesi' olarak analiz etmektedir (M.Lo, 2005: 383).

⁴ Profesyonel kavramına açıklık getirmek için Ivan Illich'in İşsizlik Hakkı kitabının çevirmeni Deniz Keskin'in tanımlamasını kullandım. "İngilizcedeki Professional sözcüğü profession (meslek, ihtisas) kökünden gelmekte olup Türkçede kullandığımız zaman 'uzman, mütehassis' anlamlarını karşılamanın yanı sıra profession kökü ile doğrudan ilişki neticesinde 'meslek' kavramı ile daha dolaysız bir bağlantıya da sahiptir. Metin boyunca profesyonel sözcüğü, söz konusu meslekleri icra eden kişi/kişiler vurgusunu da içermektedir[Ç.n]" (Ilch, 2010: 16)

ediliyor” (2010[1978]: 18-19). Illich ayrıca dayatılmış ihtiyaçların katlanarak artmasıyla yepyeni bağımlılık türlerinin ortaya çıktığını ve bunun yeni modern yoksulluk kategorileri ürettiğini düşünmektedir. Dolayısıyla profesyonel hizmetler, ekonomik sistemin merkezine yerleşerek piyasaya bağımlılığı sorgulanamaz hale getirmektedir.

Profesyonellerin rolü ve işlevlerine dair genel bir tanımına bakacak olursak, “müşterilerinin çıkarlarını öne alan ve bu yüzden görelî bir özgürlük bahşedilmiş, sadece meslekten olanların kontrolüne açık uzman kişiler oldukları düşünülür” (Haug, 2000 [1973]: 130). Bu tanımla birlikte Haug şu soruları sorar: “Bilgi üzerindeki tekellerinin tabî sonucu olarak, profesyonelleşmiş toplum acaba profesyonellerce mi yönetilecek? Acaba güç, bilimsel bilinemezlere ulaşabilen, müşterilerine öğüt veren ve bürokratik otoritelere desteklenen uzmanların elinde mi olacak?” (2000:131). Haug’un sorduğu sorular bugünkü sanayi ve sanayi sonrası toplumlara ilişkindir.

Öte yandan Faulconbridge ve Muzio, Neo-Weberyan teorilerin mesleklerin kurumsallaşması ile ilişkili aktörler, stratejiler, güç ilişkileri ve bilgi iddialarına yönelik ulusal bağlamda kapsamlı çalışmalar sağlamış olduğunu, fakat küreselleşmenin meslekleşme stratejileri ve taktiklerine ve Neo-Weberyan açıdan pratik uygulamalarına etkileri üzerinde sınırlı sayıda çalışma bulunduğunu belirtmektedirler. Benzer şekilde Faulconbridge ve Muzio, birbirlerine bağılı ağların oluşması ve akışıyla ilgili Castells’in ağ toplumu (*network society*), Urry’nin toplumların ötesinde sosyoloji (*sociology beyond societies*), Hannerz’in ulusötesi bağlantılar (*transnational connections*) kavramlarını takip eden yaygın bir literatürün bulunmasına ve bireysel meslekler ve profesyonel hizmet firmalarının küreselleşmesine ilişkin çok sayıda ampirik çalışma bulunmasına rağmen küreselleşme çağında meslekler sosyolojisine yönelik yetersiz sayıda çalışma gerçekleştirilmiş olmasına dikkat çekmektedirler (2011:137-138).

Dolayısıyla küreselleşmeyle birlikte profesyonellerin sadece ulus-devlet sınırları içerisinde güç, statü, iktidar ve sınıf bağlamında neo-Weberyan açıdan analizleri yeterli olmayacaktır. Bu nedenle günümüzde yeni bir meslek olarak beliren yaşam koçluğunu irdeleyebilmek için aktörlerin ve yapıların sosyal ve ekonomik yönden değişimleri aşağıda yeni kapitalizmle birlikte tartışılmaktadır.

III. Yeni Kapitalizmle Dönüşüm

Küresel bir şekilde Batı’da başlayarak Türkiye’de de yaşam koçluğu adıyla yeni bir mesleğin ortaya çıkması, toplumların ve içinde yaşadığı bireylerin dönüşümleriyle ilgilidir. Bu dönüşümler post-Fordizm, yeni kapitalizm, örgütsüz kapitalizm veya yeni zamanlar olarak da adlandırılabilir. Hall (1995)’a göre bu dönüşümler aslında “sanayi sonrası”, “post-Fordizm”, “postmodernizm” olarak adlandırılan dönemlere işaret etse de bu kavramların modernlik ve sermaye arasındaki ilişkiyi farklı şekillerde açıkladığını belirtmektedir. Bu bakımdan temel değişim, sermayenin her toplumu, toplumsal ilişkiyi metalaştırarak ve her şeyi dönüştürmek suretiyle

küresel olarak 1980'lerden beri yenilenecek süregelmesidir (1995:112). “Yeni zamanlar” fikrinin anlamını tartışan Hall (1995) ekonomik yapıda gerçekleşen dönüşümlerin önemli olduğunu belirtirken, öznel ve nesnel boyutlarındaki sınırların değişimine de dikkat çekmektedir. Ekonomik anlamda değişimleri standartlaşmış ürünlerin, sermaye yoğun, Taylorist iş örgütlenmesi ile iş disiplini ve seri üretim devrinden bütünüyle farklı bir devir olan post-Fordizme geçiş; emek sürecinin daha esnek uzmanlaşan ve âdemi merkezileşmesinin sonucunda “yeni doğan” bilgisayar temelli yüksek teknoloji sanayilerinin büyümesi, evde işbirliğine dayanan hizmetlerin yok olması; tüketimin tercih ve ürün farklılaşması; vasıflı, erkek, işçi sınıfının oranında bir düşüş ve beyaz yakalılar sınıfında yükseliş; ücretli iş alanında emek gücünün “feminizasyonu” ve “etnisizasyonu”, ulus-devletten ziyade çok uluslu şirketlerin egemenliği ve de yeni finans mekanizmalarının “küreselleşme”si şeklinde ifade etmektedir (1995:107-108). Hall, ayrıca “yeni zamanlarda” kollektif kimlikler yerine öznenin geri döndüğünü fakat özne modellerinin değiştiğini belirtir. Özerk, rasyonel bir benlik taşıyan ve tamamlanmış bir özne yerine, çoklu benlikler ve kimliklerden oluşan yeni “Özne” farklı söylemler ve pratikler tarafından farklı bir biçimde yerleştirilmekte ve konumlanmaktadır⁵ (1995:109).

Yeni kapitalizmde esnekliğin kişinin karakteri üzerindeki etkilerini tartışan Sennett (2011), hep kısa vadede yaşayan bir toplumda nasıl uzun vadeli hedeflerin güdülebileceği sorusunu sormaktadır. Çünkü kısa epizotlar ve fragmanlardan oluşan yeni toplumda, kişinin bir kimlik anlatısı ve yaşam geliştirmesi de sorunludur. Yeni ekonomi, zaman içerisinde bir mekândan diğerine, bir işten öbür işe sürüklenen hayatlardan oluşmaktadır (2011: 25).

Yeni kapitalizm ile dönüşen günümüz toplumları Beck (2011) tarafından risk toplumu olarak adlandırılmaktadır. Beck bu çerçevede, modern toplumların toplumsal risk üretimiyle birlikte değiştiğini tartışmaktadır. Geç modernlikte üretilen risklerin bumerang etkisi yaratması nedeniyle sadece

⁵ Immanuel Kant tarafından Aydınlanma parolası olarak, ‘Aklını kendin kullanmak cesaretini’ göster parolası ile yeni kapitalizmin dönüştürdüğü birey arasındaki farklılıklar aşıkârdır. Kant Aydınlanmayı şöyle tanımlamaktadır: “Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır” (1984 [1784]: 213). Yaşam koçluğu, Kant’ın belirttiği anlamda bir ergin olmayış durumuna atıfta bulunabileceğimiz en açık meslek olmaktadır belki de. Yine Kant’ın sözleriyle devam edersek, “Ergin olmama durumu çok rahattır çünkü. Benim yerime düşünen bir kitabım, vicdanımın yerini tutan bir din adamım, perhizim ile ilgilenerek sağlığım için karar veren bir doktorum oldu mu, zahmete katlanmama hiç gerek kalmaz artık” (a.g.e:214). Kant’ın eleştirdiği Aydınlanma öncesi birey olamama halinin yeni kapitalizmde yaşam koçlarına başvuran “müşterilerde” tekrar gözlemekteyiz.

yoksulların değil, zenginlerin ve güçlülerin de tehlike altında olduğunu belirtir. Risklerin tanımları sadece doğa ve sağlıkla sınırlı olmayıp aynı zamanda ekonomik ve siyasi yan etkileri de barındırmaktadır. Buna karşılık kamuoyu ve siyaset, işletme yönetiminin prensiplerini mahrem alanlara kadar taşımaktadır.

Beck'in risk toplumu kavramının sadece modernleşme ile birlikte artan riskler şeklinde basitleştirilmemesi gerekir. Risk toplumunun karakteristik özelliklerinden biri bilginin toplumsal ve ekonomik rolünün artmasıdır. Geleneksel toplumlarda dayanışmanın temelinde insani ihtiyaçlar varken, risk toplumunda kaygılar bu dayanışmayı sağlamaktadır (Turner, 2011: 260-261).

Risk toplumuyla birlikte bireyselleşme de değişime uğramaktadır. Yaşam dünyasında toplumsallığın yeniden üretim birimi bireyin kendisidir. Öte yandan bireyselleşme toplumsal biçimlerden ve bağlanmalardan kopuş, geleneksel güvencelerin kaybı (büyünün bozulması boyutu) ve yeni bir bağlanma süreci (kontrol ya da yeniden bütünleşme boyutu) ile ortaya çıkmaktadır. Bağlanma sürecinde kurumlara bağımlılık ortaya çıkmakta ve bireyselleşme bağımlı toplumsallaşmanın en ileri biçimi olmaktadır (Beck, 2011). Beck bireyselleşmenin ardındaki çelişkiyi şu şekilde açıklamıştır: “Özgürleşen bireyler, emek piyasasına bağımlı oluyor ve *bu yüzden de* eğitime, tüketime, refah devleti düzenlemelerine ve desteğine, trafik planlamasına, tüketim mallarına, ayrıca tıbbi, psikolojik, pedagojik danışma ve bakımdaki imkânlara ve modalara bağımlı hale geliyorlar” (2011:198). Beck, bireyselleşmeyi hayatın her alanında piyasaya bağımlılık olarak ele alır. Gelenekten arınma ve küresel medya ağlarının yaratılmasıyla birlikte artık uzmanların sınırlarının aşıldığını belirtir (2011:208). Profesyoneller de müşterilerinin belirsizlikle baş edebilmeleri için risk ve risk yönetimiyle oldukça yoğun bir şekilde ilgilenmektedirler (Evetts, 2003: 397).

Turner (2011), Beck'in risk kavramının post-Fordizm fikri etrafındaki argümanların bir başka uygulaması olarak görülebileceğini söylerken, risk ve düzenleme paradoksunun bir başka açıdan da yorumlanabileceğine işaret etmektedir. Bu yoruma göre, “makro toplumsal ve ekonomik ortam daha istikrarsız hale gelirken, yeni gözetim ve yönetim sistemleri hem toplumsal hem de doğal ortam üzerinde belirli bir ölçüde kontrol ve düzenleme sağlayacak bir konuma geleceklerdir” (2011:262).

Risklerin artmasıyla düzenleme ve kontrolün de arttığını vurgulayan bu görüş Foucault'nın yönetim zihniyeti kavramını kullanan yazarlarca savunulmaktadır (Turner, 2001:262). Foucault tarafından farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte, biyopolitika kavramını tarihsel olarak kendisini yönetmesinin ve toplumsal düzenlemenin ve liberal biçimleriyle birlikte ortaya çıkan bir yönetim sanatından bahsetmektedir (Lemke, 2013: 54). Sağlıklı yaşam üzerinden biyopolitika kavramını Foucault'ya başvurarak tartışan Bozok, öznenin bedenle ilgili söylemlerin pasif alıcısı olmadığını belirtir. Diğer taraftan, “bu söylemler doğrultusunda gündelik hayatında kendini biricikleştirmek için uğraşan, ‘bilimsel’ doğrulara göre hareket etmeye çalışan,

işaret edilen kimliğini tekrar tekrar kuran, bedenine dair bilgiler üreten ve öznelliğini her gün kendi rızasıyla yeniden kuran ve oynayan aktif bir kategori” olduğunu söyler (2011: 44).

Foucault'nun biyopolitika kavramına getirdiği yorum ile Beck'in (2011) risk toplumundaki yeni toplumsallaşma biçimlerine bağlılık arasında paralellikler görebiliriz. Foucault'nun katkısı modernleşen toplumda özgür kalan bireyin yeni yönetimsellikler aracılığıyla ve kendi isteğiyle bedeni ve ruhu üzerinde denetim sağlamasıdır. “[t]oplum formel kurallardan azade kılındığında ekonomik zincirler fiziksel ve dilsel alanda içerilir. Bu anlamda bugünün özgürlük sorunu biyopolitik bir sorunsaldır” (Berardi, 2012:161). Berardi bu özgürlük sorununu ve biyopolitikayı neoliberalizmle ve Fordist disiplinin çözülmesiyle ilişkilendirerek açıklar. Fordizmden sonra kendilerini özgürlük durumunda bulan bireylerin denetimin otomatizm zincirine gönüllü tabiyet üzerinden sürdürüldüğünü tartışmaktadır. Neoliberalizm bir yandan toplumdaki rekabet dinamiklerini sınırlandıran yasal normları ve toplumsal düzenlemeleri ortadan kaldırırken, diğer yandan da toplumsal hayatın her alanını (sağlık, eğitim, cinsellik, duygular, kültür, vb.) ekonomik bir mekâna dönüştürmektedir. Toplumsal alanın her bir parçasının girişimciliğe indirgenmesiyle “bugünün tahakküm araçları politikanın alanından özneliğin teknik üretimi alanına, hukuksal kişiliğin alanından canlı bedenini, ruhun alanına kaymıştır” (2012: 162-166).

Bireyin yeni kapitalizmde duyduğu özgürlük ve topluma yeniden bağlanma isteği yine kapitalizm tarafından giderilmektedir. Burada ‘yaşam koçları’ olan uzmanları görmekteyiz. Aslında burada bir paradoks söz konusudur. Yeni kapitalizmin ve risk toplumunun açmazlarından etkilenen bireyler, yine kapitalizmin kendilerine sunduğu çözüme başvurumaktadırlar.

IV. Yaşam Koçluğu

Kapitalist ve Batılı/Batılılaşan ülkelerde 20.yüzyılın ikinci yarısında başlayan yapısal değişim sonucu üretim odaklılıktan tüketim odaklılığa geçilmiş ve hizmet sektörü yükselişe geçmiştir. Bu değişimle birlikte çok uluslu şirketler üretim sahalarını genişleterek yerel piyasalara girmiş ve satışlarını küresel boyutlara çıkarmışlardır. Bu süreç içerisinde dünyanın farklı yerlerinde şehirli, iyi eğitilmiş profesyonelleri yaratmışlardır. Bu profesyoneller avukatlar, doktorlar, psikologlar, koçlar, mimarlar gibi orta ve üst sınıftan kimselerdir (Yuna, 2013:170-171).

Koçluk mesleği ilk olarak Avrupa’da ve Amerika’da ortaya çıkmıştır. Uluslararası Koçluk Federasyonu (ICF) 1995’te kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak ortaya çıkmış, daha sonrasında koçluk mesleğini profesyonel olarak yapmak isteyenleri yetiştirmek amacıyla yönelmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde ICF farklı ülkelerden 20.000’e yakın üyesi ile Asya Pasifik, Latin Amerika ve Avrupa’da bölgesel olarak faaliyetlerini sürdürmekte, koçluk mesleğinin

profesyonel olarak icra edilebilmesi için standartların belirlenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir.⁶

Küreselleşmeyle birlikte koçluk mesleği Türkiye’de de yaygın yapılan bir meslek haline gelmiştir. Uluslararası Profesyonel Koçluk Derneği (ICF Türkiye), ICF Global’in şubesi olarak Türkiye’de 2005’te gönüllü faaliyetlere başladıktan sonra 2009 yılında varlığını resmileştirmiştir⁷. Koçluk mesleği, Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) tarafından resmi olarak da tanınmıştır: “Koçluk Platformu Derneği ve Uluslararası Profesyonel Koçluk Derneği tarafından hazırlanan Meslek Standartları, İş ve Yönetim Sektör Komitesi tarafından incelenerek, MYK Yönetim Kurulu tarafından onaylanmış ve 29.06.2013 tarih ve 28692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak Ulusal Meslek Standardı olarak yürürlüğe girmiştir”⁸.

Koçluk unvanı alabilmek için ICF Global tarafından tanınan üç farklı tipte uluslararası eğitim sertifikalarından birini almak gerekmektedir⁹. ICF tarafından alınan unvanın faydaları şu şekilde sıralanmıştır:

- Güvenilirliğinizi artırır ve olası müşterilere sizin tecrübeli ve profesyonel bir koç olduğunuzu gösterir.
- Meslekte yüksek standartlarınız olduğunu gösterir.
- Güçlü etik kuralların yanında olduğunuzu gösterir.
- Yüksek bilgi ve beceri düzeyiniz olduğunu gösterir.
- Kariyer hedefinde kişisel tatmin getirir.
- Ulusal ve uluslararası olarak koçluk mesleğinin bütünlüğünü güçlendirir.
- Mesleki gelişiminize ciddi bir şekilde devam ettiğinizi gösterir.
- Sizi profesyonel bir koç olarak geliştirir, becerilerinizi ileri taşır¹⁰.

Koçluk Deneği (*Association for Coaching*), Avrupa Danışmanlık ve Koçluk Konseyi (*European Mentoring and Coaching Council*) ve Uluslararası Koçluk Federasyonu (*International Coach Federation*) gibi profesyonel koçluk mesleğinin gelişimi ve mesleğin akreditasyonunu sağlayan ciddi kurumlar bulunmaktadır. Öte yandan profesyonel olmayan, ticari koçluk eğitimi veren kurumlar da küresel bir şekilde artış göstermektedir (Grant, 2006:14). ICF tarafından sağlanan unvanlar dışında, koçluk mesleğine dair herhangi bir meslek odası ya da kuruluş tarafından uygulanan düzenleme veya kontrol mekanizması görülmektedir. Koçluk unvanı hem dünya çapında kabul görebilmenin, hem

⁶<http://www.coachfederation.org/about/landing.cfm?ItemNumber=741&navItemNumber=615> (9 Eylül 2013)

⁷ <http://www.icfturkey.org/> (1 Eylül 2013)

⁸<http://www.myk.gov.tr/index.php/tr/haberler/89--ve-yonetim-sektoer-komitesi-haberleri/1446-4-yeni-ulusal-meslek-standard-yaymland> (9 Eylül 2013)

⁹ Bu eğitim programları arasındaki farklar ve Türkiye’deki temsilcilikleri için bkz. <http://www.icfturkey.org/index.php/koc-eitim-programlar> (9 Eylül 2013)

¹⁰ <http://www.icfturkey.org/index.php/uenvanlama> (9 Eylül 2013)

de piyasada daha iyi iş yapabilmenin yolunu açmaktadır. Koçluk mesleğinin küreselleşmesi gibi, koçluk yapabilmek için gerekli eğitim programları ve sertifikalar veren kurumlar da küreselleşerek bir endüstri haline gelmiştir. Faulconbridge ve Muzio, ulusötesi uzmanlık topluluklarının ve düzenleyici kurumların yükselişiyle birlikte ulus-devletin artık mesleklere erişim veya profesyonel standartları kontrol etme konularında tek ölçüt belirleyici olmadığını belirtmektedirler (2011: 143).

Küresel endüstri içerisinde konumlanan yönetici koç ve işyeri koçundan farklı olarak, yaşam koçları bireylerin kişisel hayatlarıyla ilgilenirler. Yaşam koçluğu yapan bir uzman bu mesleği şu şekilde tanımlamıştır:

“Dünyada son 5 yılın en hızlı büyüyen sektörü diyebileceğimiz ‘Life Coaching-Yaşam Koçluğu’ değişen yaşam tarzı içinde, hayatın zorunlu kıldığı ihtiyaçları karşılamaya çalışan bireylerin yaşamlarını kendi istek, yetenek ve ihtiyaçlarına odaklı hedefleri doğrultusunda en iyi şekilde yaşamalarına yönelik ışık tutmayı hedefleyen bir uzmanlık dalı. Bir anlamda, kişinin iş ve özel hayatı arasındaki dengenin korunarak yaşamın daha mutlu, coşkulu, inançlı ve heyecanlı sürdürülmesi için kariyer planıdır”.¹¹

Yukarıdaki tanımlamada yaşam koçluğunda birey odaklı bir kariyer planı yapılması öngörülmüyor. Dolayısıyla, “finansal kapitalizmle birlikte her bireyin benliği, verimli kılınması gereken sermaye haline gelmiştir...Yönetmelik, her birey kendi yaşamının işletmecisine dönüşmek, kendisine hedefler belirlemek, performanslarını değerlendirmek, zamanını verimli kılmak zorunda olduğundan insanın kârlılaşmasına yol açar” (Gaulejac, 2013: 156) Gaulejac’ın yönetmelik kavramı yeni bir toplum düzenine işaret etmekte olup birey anlamında da Taylorculukta söz konusu olan bireyden farklıdır. Taylorculukta bireylerin zincirlere, makinelere uyum sağlayan araçsallaşmış bireyler olduğunu söyler. Yeni toplum düzeninde ise küreselleşme, sermaye ve emek arasındaki ilişkileri dönüştürmektedir. Sermaye mekândan bağımsızlaşmasına rağmen, emek mekâna bağımlı kalmaktadır. Temel olarak Gaulejac’ın işletme modelinde yürütülen toplum kendisi adlandırmasa da yeni kapitalizmin prensipleriyle örtüşmektedir. Gaulejac bireyin de artık bir toplum projesi olarak ortaya çıktığını ve üretimi bir dünya için girişimciye dönüştüğünü belirtmektedir. Buna örnek olarak da kendini yönetmenin bir zorunluluk haline geldiğine ve buna dair *Hayatını Daha İyi Kazanmak, Kendi Olmak, Etkili Kazanmak, Yaşamını Düzenlemeyi Bilmek vb* eserlerin arttığına işaret etmektedir. Koçluğun da bu toplum projesinde önemli bir yeri bulunmaktadır: “Üst düzey herhangi bir sporcu gibi daha iyi sonuçlar elde etmek, rekabetçi olmayı sürdürmek ve iyi bir seviyede kalmayı başarmak için bir koça ihtiyacımız vardır (2013:163-164).

Şentürk (2013) İstanbul’da şirketler dünyasının profesyonelleri ile yaptığı araştırmada yaşam koçları ile de görüşmüştür. Yerli ve yabancı şirketlere

¹¹ <http://www.kigem.com/yukselen-deger-koçluk.html> (12.08.2013)

bireysel ve kurumsal yaşam koçluğu yapan bir görüşmecisi bu mesleğe daha fazla ihtiyaç duyulacağını, iş dünyasının belirsizleşen yapısıyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Şentürk de profesyonellerin sürekli iş kaygısı yaşadığını, ya sürekli terfi etmeye çalıştıklarını ya da çalıştıkları yerden edindikleri deneyimlerden hareketle kendilerine yeni iş olanakları yaratmaya çalıştıklarını belirtir (2013: 82-83). Dolayısıyla yaşam koçluğu yeni kapitalizmin belirsizlikleriyle baş edebilmeye karşı ortaya çıkan, diğer taraftan da neoliberal değerleri yeniden üreten bir hizmet olarak da görülebilir.

Yukarıda alıntı yapılan yaşam koçu ayrıca kendisinin tıp doktoru eğitimi aldığını ve yaşam koçluğu yapabilmek için sertifika programlarına katılmanın gerekli olduğunu vurgulamaktadır¹². Doktorlar, avukatlar, kariyer yöneticileri, psikolog ve rehberlik uzmanları gibi konusunda uzman kişilerin bu eğitimleri alarak yaşam koçluğu yaptığını belirtmektedir. Dolayısıyla aslında bu yeni profesyoneller yeni bir eğitim süreciyle yeni bir uzmanlık kazanmaktadırlar. Bu yeni mesleği uzmanların yeniden uzmanlaşması olarak da nitelendirebiliriz. Grant'ın belirttiğine göre de uluslararası ölçekte koçluk mesleği yapanların önceki mesleklerine bakıldığında çok çeşitlilik görülmekte ve baskın bir meslek grubu bulunmamaktadır (2005:1). Grant ve Zackon'un 2529 profesyonel koç ile yaptığı araştırmada, profesyonel koçluk mesleğini icra edenlerin eski mesleklerine ilişkin şu bulgulara yer verilmektedir: %40,8 'i danışman, %30,8'i işletmeci, %13,8 'i satış personeli ve sadece %4,8'i psikoloji. Bu bakımdan koçların çoğunun davranışsal bilimlerle ilgili olmadığını, ticari koç eğitim programları ve sertifikalar yoluyla bu mesleği yapabildiklerini görüyoruz¹³ (Grant, 2006: 13).

Öte yandan günümüz modern toplumlarında özellikle zihinle yapılan işlerin değiştirilemez olduğu bir gerçektir. Berardi'nin belirttiği gibi "iş, zihinsel bir sürecin, bilgi yüklü işaretlerin geliştirilmesi sürecinin parçası haline geldi. Çok daha özgül, çok daha uzmanlaşmış bir karakteri vardır artık" (2012: 75). Bu çerçevede doktorlar, mühendisler, kimyagerler ya da avukatlar birbirlerinin yaptıkları meslekleri yapamazlar. Öte yandan bu mesleklere sahip olan profesyoneller, uluslararası eğitim sertifikaları yoluyla koçluk yapabilmektedirler.

Dolayısıyla yeni kapitalizmin önemli özelliklerinden biri olan esnekliğin¹⁴farklı meslek gruplarına geçişte de etkili olduğu görülebilir. Bu geçişi yönlendiren de piyasanın kendisidir. Hasta/doktor ilişkisi gibi kurulan ama içerikte çok farklı olan bir iş ilişkisi oluşmuştur. Burada modernite ve kapitalizmin gelişimlerinden yönünü kaybetmiş bireyin müşteriye dönüştüğünü,

¹² <http://www.kigem.com/yukselen-deger-kocluk.html> (12.08.2013)

¹³ Türkiye'de koçluğa dair sosyolojik bir çalışma olmadığını belirtmek gerekiyor. Fakat yaşam koçluğunu yapanların uluslararası piyasada olduğu gibi farklı mesleklerden geldiğini söylememiz mümkün.

¹⁴ Bkz. Richard, Sennett (2011) Karakter Aşınması: İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri, İstanbul:Ayrıntı.

karşılarında ise eski mesleklerini geride bırakıp bireylerin hayatlarını ve ruhlarını işletmecî usulüyle “iyileştirmeye” çalışan yeni girişimci yaşam koçlarını görmekteyiz. Yeni bir meslek olan yaşam koçluğu aslında neoliberalizmin bağımsızlık ve girişimcilik değerleriyle örtüşmektedir.

“Neoliberalizm bir yandan rekabet dinamiklerinin sınırlanmasına neden olan yasal normların ve toplumsal düzenlemelerin ortadan kaldırılmasını amaçlamışken, diğer yandan (sağlık, eğitim, cinsellik, duygular, kültür gibi) toplumsal hayatın her alanını arz-talep kuralının yegâne geçerli kural olduğu ekonomik bir mekâna dönüştürmek istemiştir. Neoliberalizmin *homo economicus*’u, yani insanın kendisi için iyi olan ile ekonomik çıkarları arasında ayırım yapamadığı o antropolojik modeli inşa etme çabasını temsil eder” (Berardi, 2012:162-163).

Neoliberalizmin *homo economicus*’u inşa etme çabası yaşam koçluğu mesleği tanımlamalarında da görülebilir. Mühendislik eğitiminden sonra uluslararası sertifikalar ile yaşam koçluğu yapmaya başlayan bir uzman bu mesleği bloğunda şöyle tanımlamıştır:

“Koçluk geleceğe ve gelecekte belirleyeceğimiz bir hedefe ulaşmanız için yapılabilecekler konusunda destek veriyor. Olduğunuz durumu daha çok arzuladığınız bir duruma getirebilmek için neler yapılabilir, bununla ilgileniyor. Koç asla müşterisi için karar vermiyor, kendi düşünceleri ve önerileri ile müşterisini sınırlamıyor. O kişinin kendi potansiyelinin en iyisi olabilmesi için gerekli olan alanı yaratıyor. Gerçekten doğru icra edildiğinde koçluk çok ince bir sanat. Koçun şeffaf ve aynı zamanda bir anlamda ‘yok’ olması gerekiyor. Koçlukta başarının tarifi zor, ama kendi adıma genel olarak müşterimizin hedeflerini net olarak belirleyebilmesi, ulaşabilmesi ve bunu yaparken istediği yaşamı sürdürebilmesi, yaşam kalitesinden mutlu olması diyebilirim”¹⁵.

Kişinin potansiyelini keşfetmesine yardımcı olan yaşam koçu, bu performansı neoliberal değerler kapsamında yükseltme hizmeti vermektedir. Dolayısıyla “Risk toplumu” ve yeni kapitalizmin getirdiği esneklikle baş edemeyen bireyler hayatlarını bu yeni hizmetle yeniden kurgulamaktadırlar.

V. SONUÇ

Aydınlanma ile birlikte yaygınlık kazanan “Aklını kendin kullanma cesaretini göster” parolasının artık günümüz toplumlarında geçerli olmadığını görmekteyiz. Meta temelli ve piyasaya odaklı endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlarda ihtiyaçlar Illich (2010)’in de tartıştığı üzere profesyonellere bağımlı olarak gelişmektedir. Yeni kapitalizmin içinde güvencesizlik, risklerle baş edebilmek adına bir yandan da neoliberalizmin değerlerini yeniden üreten yeni bir hizmet sektörü ile karşı karşıyayız. Risk toplumu ve yeni kapitalizmle birlikte bireylerin kendi hayatlarını yönetemediği, kendi hayatlarını planlamaları

¹⁵<http://blog.milliyet.com.tr/nedir-bu-yasam-koclugu-denilen-sey-/Blog/?BlogNo=158983> (9 Eylül 2013)

konusunda hizmet almaları gerektiği aslında modern toplumların nasıl bir çelişkiyle karşı karşıya kaldıklarının da göstergesidir.

Koçluk Türkiye’de de resmi anlamda meslek olarak tanınmasına rağmen, aslında koçluğun küresel anlamda nasıl bir endüstriye dönüştüğünün altını çizmek gerekiyor. Koçluk eğitimi alanında uluslararası sertifika programları veren kuruluşlar günümüzde bir endüstriye dönüşmüştür. Yaşam koçlarına yönelik olarak yapılan çalışmalara (Grant,2005) bakıldığında ve yaşam koçlarının kişisel blogları incelendiğinde, bu mesleğin hizmet sektöründe yer alan beyaz yakalılar tarafından icra edildiği görülmektedir. Bu mesleği yapan “profesyonellerin” kendi mesleklerini bırakarak bu yeni parlamakta olan mesleğe yönelmelerini anlamak için araştırmalara ihtiyaç vardır. Nitekim avukatlık, doktorluk, psikologluk gibi toplumda statüsü olan mesleklerini bırakmaktadırlar. Ayrıca, bireyin sistem tarafından vaat edilen fakat gerçekleşmemiş hayallerinin yaşam koçluğu eşliğinde planlanması, hedeflenmesi ve bir program çerçevesinde gerçekleşmesi vaadi karşılığında belirli bir ücret ödemeyi kabul etmesi nedeniyle bu hizmeti daha çok talep edenlerin orta ve üst sınıfa mensup kimseler olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, gerek yaşam koçluğu hizmetini icra eden 'profesyonellerin' gerekse bu hizmetten faydalananların sınıfsal bir konumları bulunmaktadır. Bu bağlamda, yeni ortaya çıkan yaşam koçluğu mesleği aracılığı ile orta ve üst sınıftan bireylerin neoliberalizmin *homo economicus* bireyleri olarak yeniden inşası yoluyla sistemin meşruiyet krizinin giderilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, yaşam koçluğunun bir meslek olarak ortaya çıkmasında kapitalizmle birlikte bireyselliğin dönüşmesi etkili olmuştur. Böylelikle kapitalizme içkin çelişkiler bireylere atfen dışsallaştırılarak yeni meslekler aracılığıyla yeni müşterilerin gündelik yaşamları yeniden kurgulanarak aşılmaya çalışılmaktadır.

KAYNAKLAR

BECK, Ulrich (2011), *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, (çev. B. Doğan-K. Özdoğan), İthaki, İstanbul.

BERARDİ, Franco, Bifo (2012), *Ruh İşbaşında: Yabancılaşmadan Otonomiye*, (çev. F.Genç), Metis, İstanbul.

BISSELL, P. ve TARULSEN, J. Morgall (2005), *Sociology and Pharmacy Practice*, London: Pharmaceutical Press.

BOZOK, Nihan (2011), “Biyoktidara Özgü Bir Özne(1)leşme Pratiği Olarak Popüler Sağlıklı Yaşam Söylemi”, *Toplum ve Bilim*, 2011, Sayı:122, 37-52.

EVETTS, Julia (2003), “The Sociological Analysis of Professionalism: Occupational Change in the Modern World, *International Sociology*, Vol: 18, No:2, pp.395-415.

FAULCONBRIDGE, James, R. ve MUZIO, Daniel (2011), “Professions in a Globalizing World: Towards a Transnational Sociology of the Professions”, *International Sociology*, Vol.27, No:1, pp.136-152.

FREIDSON, Eliot (2000) [1984], “Mesleksel Kontrolün Değişen Doğası”, Cirhinlioğlu, Z. (der.), *Meslekler ve Sosyolojisi*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, ss. 99-128.

HAUG, M. Marie (2000) [1973], “Profesyonelleşmeme: Gelecek için Alternatif Bir Hipotez”, Cirhinlioğlu, Z. (der.) *Meslekler ve Sosyolojisi*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, ss.129-150.

HALL, Stuart (1995), “Yeni Zamanların Anlamı”, Hall S. ve Jacques M. (der.) *Yeni Zamanlar: 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi*, (çev. A.Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul, ss.105-118.

GRANT, Anthony, M. (2005), “What is Evidence-Based Executive, Workplace and Life Coaching?”, Cavanagh, M; Grant, A. M. ve Travis, K. (der.) *evidence based coaching, Volume:1: Theory, research and practice from the behavioural sciences*, Brisbane: Australian Academic Press, pp.1-12.

GRANT, Anthony, M. (2006), “A personal perspective on Professional coaching and the development of coaching psychology”, *International Coaching Psychology Review*, Vol:1, No:1, 12-22.

ILLICH, Ivan (2010) [1978], *İşsizlik Hakkı*, (çev. D.Keskin), Yeni İnsan, İstanbul.

KANT, Immanuel, (1984), “ ‘Aydınlanma Nedir’ Sorusuna Yanıt (1784), (çev. N. Bozkurt) *Immanuel Kant: Seçilmiş Yazılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, (s.213-221).

GAULEJAC, de Vincent (2013), *İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum*, (çev. Ö. Erbek), Ayrıntı, İstanbul.

LEMKE, Thomas (2013), *Biyopolitika*, (çev. U.Özmkas), İletişim, İstanbul.

MACDONALD, M. Keith (1999) [1995], *The Sociology of Professions*, London, California, New Delhi: Sage Publications.

M.LO, Ming- Cheng (2005), “The Professions: Prodigal Daughters of Modernity”, Adams, J. Ve Clemens,E. ve Orloff A.S (der.) *Remaking Modernity: Politics, History, and Sociology*, Duke University Press. (s. 381-406).

SENNETT, Richard (2011) [1998], *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, (çev. B. Yıldırım), Ayrıntı, İstanbul.

SWINGEWOOD, Alan (1998) *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (çev. O. Akinhay), Bilim ve Sanat, Ankara.

ŞENTÜRK, Yıldırım (2013) “İstanbul’da Şirketler Dünyasının Profesyonelleri”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:126, 64-97.

TURNER, Bryan S. (2011) [1995] *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*, (çev. Ü.Tatlıcan), Sentez Yayıncılık, Bursa.

YUNA, Melin Levent (2013), “21. Yüzyıl İstanbul’unda Bir Kadınlık Hali: Bir Sembol Olarak Tango”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:126, 162-191.